

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές – Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

Ο "χαρισματικός" μαθητής-επίδοξος συγγραφέας
στα "Παιδιά της Νιόβης" του Τάσου Αθανασιάδη

Γεωργία Βλαχονικολέα

doi: [10.12681/edusc.2659](https://doi.org/10.12681/edusc.2659)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βλαχονικολέα Γ. (2020). Ο "χαρισματικός" μαθητής-επίδοξος συγγραφέας στα "Παιδιά της Νιόβης" του Τάσου Αθανασιάδη. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 110–121. <https://doi.org/10.12681/edusc.2659>

Ο "χαρισματικός" μαθητής-επίδοξος συγγραφέας στα "Παιδιά
της Νιόβης" του Τάσου Αθανασιάδη

Γεωργία Βλαχονικολέα

Ειδική Παιδαγωγός

georgia.p.b12@gmail.com

Περίληψη

Οι σημαντικότερες σύγχρονες θεωρίες περί "χαρισματικότητας" στα ακαδημαϊκά κριτήρια δόμησης της συγκεκριμένης έννοιας εντάσσουν και τις αναπτυγμένες "γλωσσικές ικανότητες". Ο Τάσος Αθανασιάδης, "ο γνησιότερος, [ίσως], Έλληνας κλασικός μυθιστοριογράφος" (Τσούπρου, 2013: 136), εμβαθύνει στον εσωτερικό κόσμο των Χαρακτήρων, ενστερνιζόμενος τον "ψυχολογικό ρεαλισμό", με τον οποίο "απεικονίζεται και την ίδια στιγμή διερευνάται ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου, ακόμη και στις πιο ακραίες εκδηλώσεις του, [όπως εκείνη της υψηλής <γλωσσικής νοημοσύνης>]" (Παρίσης & Παρίσης, 2005: 160). Η παρούσα μελέτη σκοποθετείται στον τρόπο "αναπαράστασης" του "χαρισματικού" μαθητή – επίδοξου συγγραφέα στο "τελευταίο μείζον [μυθιστόρημα] του Αθανασιάδη" (Σταυροπούλου, 2014: 430). Ως μέθοδος έρευνας προκρίνεται η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου. Η μυθοπλαστική "εικόνα" του "χαρισματικού" μαθητή – επίδοξου συγγραφέα "αναγιγνώσκεται", βάσει του μοντέλου διαφοροποίησης "χαρισματικότητας - ταλέντου" του Francois Gagné (1998)· συμπληρωματικά, βάσει της "σύνθετης τυπολογίας Χαρακτήρων" του Βαγγέλη Αθανασόπουλου (2010). Τα λογοτεχνικά ευρήματα αναδεικνύουν τη συμβολή ενδογενών (κίνητρα, στοιχεία της προσωπικότητας) και εξωγενών (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι, σημαντικά γεγονότα της ζωής) παραγόντων στη διαδικασία μετατροπής της έκδηλης φυσικής ικανότητας (γλωσσική) σε συστηματικά καλλιεργημένη δεξιότητα (συγγραφική). Τα ερευνητικά ευρήματα ερμηνεύονται, σύμφωνα με την "τοιχογραφία" (ιστορική - κοινωνική - ιδεολογική) της εποχής "αναφοράς" τους, το αδιάπτωτο ενδιαφέρον του Αθανασιάδη για τις εξελίξεις στον τομέα της Ψυχολογίας, όσο και τη "βιοθεωρία" του.

Λέξεις-κλειδιά: μαθητής - επίδοξος συγγραφέας; μυθιστόρημα; Τάσος Αθανασιάδης

Abstract

The gifted student – aspiring writer in Tasos Athanasiadis' "Children of Niobe"

The principle contemporary theories on "giftedness" include well-developed "language skills" in the academic criteria that construct this conceptual category. Tasos Athanasiadis, "the most authentic, [perhaps], Greek classical novelist" (Tsouprou, 2013: 136) delves into the internal worlds of the Characters by espousing "psychological realism", through which "the individual's psyche is depicted and broadened simultaneously, even in its most extreme manifestations, [such as that of high <linguistic intelligence>]" (Paris & Paris, 2005: 160). This study focuses on the "representation" of the "gifted" student-aspiring writer in "Athanasiadis' last major [novel]" (Stavropoulou, 2014: 430). Qualitative Content Analysis is proposed as the

selected method of this study. The fictional "representation" of the "gifted" student-aspiring writer is "read" based on François Gagne's (1998) model of "giftedness-talent" differentiation' additionally, based on Vaggelis Athanasopoulos' (2010) "composite typology of Characters". The literary findings showcase the contribution of endogenous (motives, personality traits) and exogenous (family, peers, important life events) factors in the process of transforming the manifest natural ability (linguistic) to the systematically cultivated capability (literary). The findings of the study are interpreted according to the context (historical-social-ideological) of the time they "refer" to, Athanasiadis' undiminished interest in the developments in the field of Psychology, as well as his worldview.

Keywords: student-aspiring writer; novel; Tasos Athanasiadis

Εισαγωγή

Οι σημαντικότερες σύγχρονες θεωρίες περί "χαρισματικότητας" στα ακαδημαϊκά κριτήρια δόμησης της συγκεκριμένης έννοιας εντάσσουν και τις αναπτυγμένες "γλωσσικές ικανότητες" ή "γλωσσική νοημοσύνη": πρόκειται για την ευχέρεια, την κατανόηση και τη χρήση λέξεων και εννοιών, κατά την επικοινωνία (προφορική / γραπτή), με δυνατότητα διάκρισης και στη λογοτεχνία (Gardner, 1983). Ο Τάσος Αθανασιάδης, "ύστατο[ς] εκπρόσωπ[ο]ς [των πεζογράφων της μεσοπολεμικής περιόδου]" (Αργυρίου, 2007: 110), αποτιμάται ως "ο γνησιότερος, [ίσως], Έλληνας κλασικός μυθιστοριογράφος" (Τσούπρου, 2013: 136), με τη συνειδησιακή "βυθομέτρηση" των "χαρακτήρων" να λειτουργεί "ως το <σήμα κατατεθέν> της μυθοπλασίας του" (Τσούπρου, 2014: 414). "[Κ]ύριος εισηγητής του <μυθιστορήματος-ποταμός> στη νεοελληνική λογοτεχνία" (Μαστροδημήτρης, 2014: 448), συνδυάζοντας στοιχεία από το κλασικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα (Σταυροπούλου, 1996: 73), το αναλυτικό-ψυχολογικό του Ντοστογιέφσκι (Αθανασιάδης, 1980: 292), αλλά και το μοντερνιστικό (Τσούπρου, 2007: 38), ενστερνίστηκε τον "ψυχολογικό ρεαλισμό" (Αθανασιάδης, 1980: 351), με τον οποίο "απεικονίζεται και την ίδια στιγμή διερευνάται ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου, ακόμη και στις πιο ακραίες εκδηλώσεις του, [όπως της <χαρισματικότητας>]" (Παρίσης & Παρίσης, 2005: 160).

Σκοπός της έρευνας - μεθοδολογία

"[Στο] τελευταίο μείζον έργο [του]" (Σταυροπούλου, 2014: 430), τα "Παιδιά της Νιόβης", ο Αθανασιάδης "δίνει και σε παιδιά πρωταγωνιστικό ρόλο" (Σταυροπούλου, 1996: 66). Η εξέταση του τρόπου "αναπαράστασης" δύο "χαρισματικών" μαθητών (α'/-θμίων, β'/-θμίων) - επίδοξων συγγραφέων συνιστά το σκοπό της παρούσας εργασίας. Ως μέθοδος έρευνας αξιοποιείται η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου' ως μονάδα ταξινόμησης του ερευνητικού μας corpus προκρίνουμε το θέμα (Βάμβουκας, 1993). Με βάση το ανακύπτον επαγωγικό σύστημα κατηγοριών, η "διαφορετικότητα" των εξεταζόμενων μαθητών - λογοτεχνικών "προσώπων" σκιαγραφείται:

- α) μέσω του εντοπισμού των εσωτερικών κινήτρων της συγγραφικής "έκφρασής" τους,
- β) μέσω της περιγραφής δομικών στοιχείων της προσωπικότητάς τους (προβληματισμών, σκέψεων),
- γ) μέσω της στάσης του "περίγυρού" τους (οικογένειας, σχολείου, συνομήλικων, κοινωνίας) απέναντι στο συγγραφικό "τάλαντό" τους,

δ) μέσω καθοριστικών γεγονότων στην αφηγηματική λειτουργία.

Ευρήματα

Οι δύο "χαρισματικοί" μαθητές – επίδοξοι συγγραφείς, που παρελαύνουν στα "Παιδιά της Νιόβης" "ζωντανοί, υπαρκτοί, αληθινοί, ανάγλυφα δοσμένοι" (Μόσχος, 1994: 8), τοποθετούνται σε χωροχρονικό πλαίσιο, όπου: α) ο "αφηγηματικός" ("μυθικός") χρόνος ταυτίζεται με τον ιστορικό (πραγματικό χρόνο), β) το "σκηνικό" δράσης απεικονίζεται: στους τόμους Α' και Β' (έτος πρωτότυπης έκδοσης: 1988) στην κωμόπολη Σαλιχλί (νομός Αϊδινίου Μ. Ασίας: πρωτεύουσα η Μαγνησία), με χρονικό άνυσμα από την ελληνική είσοδο στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (27/06/2017), την ελληνική κατοχή της Σμύρνης και της ενδοχώρας της και μέχρι την Καταστροφή (28/08/1922)· στους τόμους Γ' και Δ' (έτος πρωτότυπης έκδοσης: 1995) στην Αθήνα, με χρονικό άνυσμα από την ελληνική μετεγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων (31/08/1922) και μέχρι τις 20/01/1928.

Ανάμεσα στα τέσσερα παιδιά (Τασώ, Αλέξα, Ρόη, Στέργιος) της μυθιστορηματικής οικογένειας του σαλιχλιώτη Μιχαλάκη Αναστασιάδη (δημογέροντα, τραπεζίτη, μεγαλοκτηματία), τα δύο μικρότερα ξεχωρίζουν για τη δημιουργία συγγραφικών έργων (ποιητικών / πεζών):

Η δεκατριάχρονη Ρόη, φοιτώντας σε διάφορα εκπαιδευτήρια (α'/-θμια, β'/-θμια) (Παρθεναγωγείο Σαλιχλί: 1917-1919 / 1920-1921· Παρθεναγωγείο Μαγνησίας: 1919-1920· "Καλόγριες" Σμύρνης: 1921-1922), επιδιδόταν στην αυθόρμητη συγγραφή έμμετρων κειμένων.

• Στα εσωτερικά κίνητρα ενασχόλησής της με τη λογοτεχνία συγκαταλέγονταν:

- η τάση της για λογοτεχνική "φυγή", με την έννοια του ταξιδιού, του διαβάσματος, της θέασης των γεγονότων: "Στο υπογειακό είχε μια κασέλα με... τόμους της <Διαπλάσεως των Παίδων>, μυθιστορήματα" (Αθανασιάδης, 1994β: 170). Άλλωστε, στη λογοτεχνία κατέφευγε σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής της:

• ευχάριστες: "[Τ]η χαρισάμενη εποχή του καλοκαιριού... κλεινόταν να διαβάζει μυθιστορήματα του Ιουλίου Βερν ή να γράφει ποιήματα" (Αθανασιάδης, 1994α: 102),

• δυσάρεστες: "Θέλω να φύγουμε απ' αυτό το μέρος... Θέλω να δω θάλασσα...>, [έλεγε στον αδερφό της], όποτε την έπιανε εκείνη η κρίση της φυγής" (Αθανασιάδης, 1994α: 104). "[Πε]νθ]ώντας] συνομήλικό της] διάβαζε [στον αδερφό της]... σελίδες απ' το <Ροβήρο τον κατακτητή> του Ιουλίου Βερν... τις περιπέτειες του θαυμαστού αερόπλοιου" (Αθανασιάδης, 1994α: 212). "[Επιστρέφοντας από ιατρική επίσκεψη], [σ]το τραίνο... διάβαζε" (Αθανασιάδης, 1994α: 146). "[Αναρρώνοντας]... διάβαζε λογοτεχνία" (Αθανασιάδης, 1994β: 352). "[Ν]ομίζω πως η ζωή μου, όπως την ζω, είναι ένα ποίημα, γι' αυτό δε γράφω πια ποιήματα" (Αθανασιάδης, 1997α: 70). "Βλέπεις, όταν γράφω ποιήματα, σημαίνει πως πέφτει μέσα μου ο τόνος της ζωής..." (Αθανασιάδης, 1997β: 45).

- η αντίληψή της για τη λογοτεχνία:

• ως ένας από τους τρόπους κατασκευής της πραγματικότητας: "Με τη φαντασία του ένας συγγραφέας δημιουργεί μια ψεύτικη ζωή, για να εξηγήσει την αληθινή..." (Αθανασιάδης, 1994β: 64- 65).

• ως ένα μέσο κοινωνικής καταξίωσης: "Ήθελα κι εγώ, ..., νά 'λεγα μια φράση, που να κρύβει μέσα της πολλή σοφία..." (Αθανασιάδης, 1994α: 104). "<Εσύ, Ρόη, που θέλεις να γίνεις σπουδαία;>, ρώτησ[ε] [ο Στέργιος]" (Αθανασιάδης, 1994β: 251).

Τη φιλοσοφική ενατένιση των εννοιών ακατόρθωτο (Αθανασιάδης, 1994α: 44), Υπερέραν (Αθανασιάδης, 1994α: 211), θάνατος (Αθανασιάδης, 1994α: 260), ζωή (Αθανασιάδης, 1994α: 218), ερωτικό πάθος (Αθανασιάδης, 1994β: 66-127) εξέφραζε μέσα από έμμετρες συνθέσεις: δημοσιεύονταν στη συνδρομητική "Διάπλαση των Παίδων" με το ψευδώνυμο "Αριγνώτα" (Αθανασιάδης, 1997α: 62) παρατίθενται δύο ποιητικά "δείγματα", "Νεροποντή" (Αθανασιάδης, 1994α: 317) και "Ο φτωχός μαραγκός" (Αθανασιάδης, 1994β: 122), με αντίστοιχες αφορμές το μάταιο της ζωής, καθώς και την ερωτική αυτοκτονία εικοσαετούς συντοπίτη της:

- "<Νεροσυρμή είναι η ζωή μου / κρυμμένη μες στις καλαμιές, / μην τη φωτίσουν ηλιαχτίδες / και τη ματιάσουν οι ξωθιές. Μια μπόρα χτες ξεσπώντας / ξερρίζωσε τις καλαμιές. / Ω! νεροσυρμή ζωή μου, / πώς θα προφυλαχτείς απ' τις κακιές;>" (Αθανασιάδης, 1994α: 198).

- "<Ξημερώνει – βραδιάζει, της Λυδίας τ' αστέρια δεν αλλάζουν ρυθμό. / Φτωχέ μαραγκέ μου, γιατί ήρθες στον κόσμο; Το βήμα σου μοιάζει γραφή στο νερό. / Ο σπόρος σου πέφτει σε άγονο χώμα. / Στον κάμπο φαντάζεις ξανθή ανεμόνα' / μα μέσα στον κάλυκα η έννοια - σκουλήκι βόσκει τη φρίκη. / Ξημερώνει - βραδιάζει, της Λυδίας τ' αστέρια δεν αλλάζουν ρυθμό. / Και συ ένα δέντρο, φωλιά για ένα γκιώνη, που ήθελε νά 'ταν αηδόνι..." (Αθανασιάδης, 1994β: 123).

Ο "περίγυρός" της τηρούσε την ακόλουθη στάση για το συγγραφικό της "τάλαντο":

- από τα μέλη της οικογένειάς της:

• η Αλέξα "έβλεπε το [αδελφικό] τάλαντ[ο] με σιωπηλό θαυμασμό σαν κάτι ανεξήγητο δοσμένο απ' το Θεό" (Αθανασιάδης, 1994β: 122).

• ο Στέργιος διέβλεπε: "Εσύ μια μέρα θα πετάξεις μακριά... [...] – Ναι το πιστεύω, Ρόη..." (Αθανασιάδης, 1994α: 146) ερμήνευε όνειρο εκείνης, σχετικά με μεταμόρφωσή της σε άγαλμα, θετικά: "Εγώ πιστεύω, πως το μάρμαρο σημαίνει δόξα" (Αθανασιάδης, 1994α: 303) επεσήμανε στη μητέρα του: "<- Η Ρόη [μ]πορεί να γίνει μεγάλη συγγραφέα. ... - Να γράφει σπουδαία βιβλία, όπως εκείνη που έγραψε την <Καλύβα του μπάρμπα Θωμά>. Να κάνει ποιήματα, όπως μερικές στην Ευρώπη..." (Αθανασιάδης, 1994β: 278).

• η γιαγιά της, "συγκινημένη απ'τα [δημόσια] παινέματα [για την ποιητική <φλέβα> εκείνης], της χάρισε ένα δαχτυλίδι με διαμαντόπετρα" (Αθανασιάδης, 1994β: 35).

• η μητέρα της, "κρυφοκαμάρωνε [για την <ταλαντούχα> κόρη της]" (Αθανασιάδης, 1994β: 35) ωστόσο, "[φ]οβόταν - ... - πως η υπερβολική για την ηλικία της αφοσίωση στο πνεύμα... δημιουργούσε κάθε τόσο προβλήματα στην υγεία της" (Αθανασιάδης, 1994β: 122).

- από τους εκπαιδευτικούς:

• η Διευθύντρια του Παρθεναγωγείου (Σαλιχλί): "Εκείνη είχε διαλέξει... για να... προσφέρει [ανθοδέσμη στο μητροπολίτη Φιλαδελφείας]" (Αθανασιάδης, 1994α: 62) τη σύστησε σε εκπαιδευτικό, απεσταλμένο του "Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως", "[ως] ποιήτρια" (Αθανασιάδης, 1994α: 196) σε κοσμική

δεξίωση "έφερε τη Ρόη αγκαλιαστή στο κέντρο του σαλονιού, [δηλώνοντας] πως... είχε... αιστανθεί πολύ υπερήφανη για την μαθήτριά της" (Αθανασιάδης, 1994α: 198).

- ο ξένος εκπαιδευτικός... "ρώτησε [τη Ρόη] ποια βιβλία διάβαζε, της υποσχέθηκε να της στείλει άλλα με ποιήματα και πεζά, και να τη γράψει συνδρομήτρια σ'ένα νέο περιοδικό. ... [Α]πάγγειλε το ποίημά της <Νεροσυρμή> Ο ξένος ενθουσιάστηκε. Τη φίλησε. <Είναι προικισμένο παιδί>, είπε" (Αθανασιάδης, 1994α: 196). Σύντομα, εκείνος απέστειλε "ένα μεγάλο χαρτονένιο κουτί... γεμάτο βιβλία – ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα. Μια καρτούλα έγραφε: <Καλό μου παιδί, εύχομαι ο σπόρος που ρίχνω στην ψυχή σου να βγάλει καλούς καρπούς>" (Αθανασιάδης, 1994α: 196· 219).

- "[Τ]ην έκθεσή της <Γιατί η αυτοθυσία είναι αρετή> τη διάβασαν οι καλόγριες [στη Σμύρνη] σε όλες τις τάξεις>" (Αθανασιάδης, 1994β: 278).

- από τους συνομηλίκους της:

- οι συμμαθήτριάς της ενδιαφέρθηκαν, όταν απουσίασε, λόγω διφθερίτιδας (Αθανασιάδης, 1994α: 237).

- από τον ευρύτερο κοινωνικό της "κύκλο":

- μετά την απαγγελία ποιήματός της σε κοσμική σαλιγκλιώτικη δεξίωση, επιφανή μέλη "τη χειροκρότησαν. <Μα αυτό είναι πολύ ευαίσθητο πλάσμα!>, πετάχτηκε η [κυρία] Πανταζόπουλου" (Αθανασιάδης, 1994α: 198-199)· επίσης, περιοδεύων αρχισυντάκτης αθηναϊκής εφημερίδας, ακούγοντας ποίημά της, "τη χάιδεψε" (Αθανασιάδης, 1994β: 133).

- μετά την απαγγελία της ποιήματος του Δροσίνη στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου 1920 στη γειτονική Μαγνησία, και πληροφορούμενοι, πως η Ρόη έγραφε ποιήματα, "[έλληνες] αξιωματικοί τη συγχαίρηκαν, [ενώ ο] στρατηγός [τους] [τ]η φίλησε" (Αθανασιάδης, 1994β: 35).

Προσφυγοπούλα στην Αθήνα, λόγω της μικρασιατικής Καταστροφής, εξακολούθησε να υπηρετεί την ποίηση (μέσω της ηθοποιίας), εκφράζοντας - παράλληλα - την απελπισία της για την ανθρώπινη μοίρα:

- παραλλάσσοντας τον τελευταίο στίχο του "Φτωχού μαραγκού": "Ψυχή μου, γιατί ήρθες στον κόσμο; Το βήμα σου μοιάζει γραφή στο νερό" (Αθανασιάδης, 1997β: 474).

- μέσα από ποίημά της, αναχωρώντας για σανατόριο στο Νταβός, ένα χρόνο πριν το θάνατό της (1927): "Πέρασαν μύριοι πιο πριν / θα 'ρθούν μύριοι κι άλλοι / πικροί ταξιδιώτες στον αιώνων τα χάη / μη ρωτάς πούθε ήρθες / δε ρωτώ πού θα πάμε / έχουμε όλοι το στίγμα της ποινής να πονάμε..." (Αθανασιάδης, 1997β: 56).

Ο Στέργιος, φοιτώντας σε διάφορα εκπαιδευτήρια (α΄/-θμια, β΄/-θμια) (Αρρεναγωγείο Σαλιγλί: 1917-1919 / 1920-1922· Αρρεναγωγείο Μαγνησίας: 1919-1920· Γυμνάσιο Μακρή: 1922-1925· Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων: 1925-1926· Βαρβάκειο: 1926-1928), ξεχώριζε για την πεζογραφική "δεινότητά" του.

- Στα εσωτερικά κίνητρα ενασχόλησής του με τη λογοτεχνία συγκαταλέγονταν:

- η φιλανθρωπική του διάθεση: Συνδρομητής στα περιοδικά "Διάπλαση των Παίδων" (Αθανασιάδης, 1997α: 62), "Νέα Εστία" (Αθανασιάδης, 1997β: 484). Σε καλοκαιρινές διακοπές "[ε]ίχε φέρει μαζί [του] έργα του Σαίξπηρ, του Ίψεν, του Τσέχοφ, του Παπαδιαμάντη, του Βουτυρά" (Αθανασιάδης, 1997β: 121). Σε ερώτηση του ελληνιστή

του αν του άρεσε η λογοτεχνία, ο Στέργιος απάντησε: "<Ω, πολύ...>" (Αθανασιάδης, 1997α: 273).

- το συγγραφικό "ίνδαλμα" της αδερφής του – "καθοδηγητής" στην πρώτη γυμνασιακή έκθεσή του: "[Μ]ου φαινόταν πως άκουα... τη Ρόη να με συμβουλεύει, ..., με τι τρόπο να αφήσω στις αναμνήσεις μου μια λωρίδα αοριστίας ανάμεσα σε ό,τι είχα ζήσει πραγματικά και σε ό,τι πρόσθετα με τη φαντασία, έτσι ώστε να παίρνουν προέκταση συμβολική μεταπλασμένη σε πραγματικότητα" (Αθανασιάδης, 1997α: 56-57).

- η εφηβική του εσωστρέφεια: "Στα έργα του Μπαλζάκ, του Μωπασάν, του Τουργκένιεφ, του Ξενόπουλου, του Καρκαβίτσα - αναζητούσα τη φυγή απ'την υποτονική ζωή του εφήβου. Να δημιουργείς μια φανταστική ζωή, έτσι που να κατευθύνεις τις μοίρες των ηρώων σου όπου θέλεις, ..., άρχισε να μου γίνεται έμμομη ιδέα" (Αθανασιάδης, 1997α: 464). "Ναι... <Το Ταξίδι του Ουριανού> το είχα διαβάσει στην κατάλληλη ώρα" (Αθανασιάδης, 1997β: 56).

- η τάση του για λογοτεχνική "φυγή", με την έννοια της κριτικής ανάπτυξης μέσα από εμπειρία: "Ήταν απολαυστική αυτή η φυγή μέσα στις σελίδες [...]. Παράδερνα προσπαθώντας να αποτιμήσω καθιερωμένες αξίες και αρχές που τις παραχάραζαν οι μεγάλοι εν ονόματι κάποιας σκοπιμότητας, με τα απόλυτα μέτρα ενός έφηβου αδιάλλακτου σε κάθε συμβατικότητα. Ω! εκείνο το βέβηλο ξέσπασμα του Ναθαναήλ, απ' τις Επίγειες τροφές του Ζιντ: <Οικογένειες σας μισώ!...>" (Αθανασιάδης, 1997α: 383). "[Οι] <Δι[ά]λ[ο]γο[ι] Γκαίτε - Έκκερμαν>... [γ]ια πολλά χρόνια θα ήταν το βιβλίο του προσκεφαλιού μου" (Αθανασιάδης, 1997β: 61).

- η εξιδανικευμένη αντίληψή του για τη λογοτεχνία: Έφηβος εμπιστεύθηκε το ιδανικό της ζωής του σ'έναν άγνωστο: "Τι θέλεις να γίνεις όταν μεγαλώσεις; <Συγγραφέας>" (Αθανασιάδης, 1997α: 466). Σε τυχαία συνάντησή του με τον Ξενόπουλο: "Είχα την εντύπωση πως απ' τους πρόποδες ατένιζα μια κορυφή. Ζήλεψα! Τι αγώνα έπρεπε να κάνω για να τον φτάσω! Θα είχα άραγε τόσο τάλαντο; [...] Μου πρότεινε το χέρι: <Αγαπάς τα βιβλία;> <Μάλιστα...> [...] [Φίλος του παρατήρησε]: <Στέργιε, αυτό το χάδι στα μαλλιά σου... [έ]μοιαζε με χρίσμα...>" (Αθανασιάδης, 1997β: 202). Ο ίδιος δήλωνε: "[Α]ισθάνομαι σαν καλλιτέχνης" (Αθανασιάδης, 1997α: 459).

Τη φιλοσοφική ενατένιση των εννοιών Απαγορευμένο (Αθανασιάδης, 1994α: 47· 1994β: 94), Υπερέραν (Αθανασιάδης, 1994α: 211), θάνατος (Αθανασιάδης, 1994α: 103), τραγικότητα της ζωής (Αθανασιάδης, 1994α: 210), Πεπρωμένο / Απροσδόκητο (Αθανασιάδης, 1994α: 263· 1994β: 181· 311), Ωραίο (Αθανασιάδης, 1994α: 314), Θεός (Αθανασιάδης, 1994α: 322), μοναξιά (Αθανασιάδης, 1994α: 237) εξέφραζε μέσα από τη μυθοπλαστική γραφή.

Ο "περίγυρός" του τηρούσε την ακόλουθη στάση για το συγγραφικό του "τάλαντο":

- από τα μέλη της οικογένειάς του:

• ο πατέρας του για τις άριστες εκθέσεις του στο Αρρεναγωγείο (Σαλιχλί) "[θα του αγόραζε ένα] ρολογάκι του χεριού" (Αθανασιάδης, 1994α: 16).

- από τους εκπαιδευτικούς:

• ο Διευθυντής του Αρρεναγωγείου (Σαλιχλί) "τον παίνε[υ]ε για τα <άριστα> [τ]ου στην έκθεση..." (Αθανασιάδης, 1994α: 199).

• ο ελληνιστής του Γυμνασίου Μακρή επιλόγησε τη δημόσια ανάγνωση της πρώτης γυμνασιακής έκθεσης του Στέργιου: "<[Ο] νέος συμμαθητής σας απ' την Ιωνία έχει

τάλαντο λογοτεχνικό. Τον συγχαίρω και του εύχομαι να μας δώσει νέα δείγματα του ταλέντου στις εκθέσεις του>" (Αθανασιάδης, 1997α: 56). Μεταγενέστερα, πληροφορούμενος πως είχε βαθμολογήσει με άριστα μυθοπλαστική έκθεση του Στέργιου, κατέληξε: "<Σε συμβουλεύω να καλλιεργήσεις αυτό το ταλέντο" (Αθανασιάδης, 1997α: 274).

- ο ελληνιστής του Β΄ Γυμνασίου Αρρένων "[γ]ρήγορα [τον] ξεχώρισ[ε] ανάμεσα στους πρώτους, όταν ανάπτυξ[ε]... έκθεσή του" (Αθανασιάδης, 1997β: 203).

- από τους συνομηλίκους του:

- οι συμμαθητές του στα αθηναϊκά Γυμνάσια φοίτησής του αναγνώριζαν τη συγγραφική υπεροχή του: "[Ε]κδ[ή]λ[ω]ν[αν] τη συμπάθειά τους" (Αθανασιάδης, 1997α: 336). Δημοσιεύοντας με το ψευδώνυμο "Παιωνίδης" το πρώτο διήγημά του, το "Μικρό Ήρωα", στο περιοδικό του Βαρβακείου, μαθητής αποφάνθηκε: "[Α]π' το Βαρβάκειο θα βγει μια μέρα μια προσωπικότητα στα Γράμματά μας" (Αθανασιάδης, 1997β: 486).

- οι φίλοι / φίλες του είχαν ταυτόσημα λογοτεχνικά ενδιαφέροντα: Η Υβόνη "[ή]θελ[ε] να γράφ[ει] βιβλία σαν τη Γεωργία Σάνδη" (Αθανασιάδης, 1994α: 322). Με τον Άγγελο είχαν συζητήσει για τη "Διάπλαση των Παίδων" (Αθανασιάδης, 1994α: 172)· ο πρώτος θαύμαζε τον Παλαμά (Αθανασιάδης, 1994β: 174) και σκοποθετούσε τη ζωή του ως εξής: "Έχω μεγάλη φαντασία. Θέλω να γίνω ένας μεγάλος συγγραφέας. Να γράψω σπουδαία έργα – όπως ο Βίκτωρ Ουγκώ, ο Σατωμπριάν, ο Μπαλζάκ... Να μιλούνε όλοι για μένα. Να μου στήσουν ανδριάντα..." (Αθανασιάδης, 1994β: 178-179). Ο Παύλος του σύστησε: "Διάβασε Χάμψουν" (Αθανασιάδης, 1997α: 62). Η Μύριαμ "μιλούσε για άγγλους λογοτέχνες..." (Αθανασιάδης, 1997α: 225). Με τον Ηρακλή είχαν συζητήσει για τον έργο του Ζιντ (Αθανασιάδης, 1997α: 383-386)· σε κείνον και στον αδερφό του πρωτοδιάβασε το πρωτόλειό του διήγημα "Ήταν πια δεσποινίδες..." (Αθανασιάδης, 1997β: 53). Με την Κορίνα είχαν συζητήσει για τις μυθιστορηματικές "ηρωίδες" του Ίψεν (Αθανασιάδης, 1997β: 122)

- από τον ευρύτερο κοινωνικό του "κύκλο":

- μητέρα συμμαθητή του (καθηγήτρια στο Ελληνικό Ωδείο) τον συγχαίρηκε "[για] τις ωραίες εκθέσεις [του]" (Αθανασιάδης, 1997α: 61).

Τη συγγραφική διαμόρφωση του Στέργιου δεν ανέκοψαν δύο "μοιραία" συμβάντα στη ζωή του: η παντοτινή οικογενειακή "εξορία" από το "γενέθλιο" Σαλιχλί (Αθανασιάδης, 1994β: 312)· ο νεανικός θάνατος της αδερφής του Ρόης (Αθανασιάδης, 1997β: 486).

Ερμηνεία των ευρημάτων - συμπεράσματα

Τα ερευνητικά μας ευρήματα "αναγιγνώσκονται":

α) βάσει του μοντέλου διαφοροποίησης "χαρισματικότητας - ταλέντου" του Francois Gagné (Gagné: 1998): το συγγραφικό "χάρισμα" ή η έμφυτη φυσική ικανότητα (το "ακατέργαστο υλικό") των δύο μελετώμενων μαθητών - λογοτεχνικών "προσώπων", μέσα από την επίδραση παραγόντων ("καταλυτών") ενδογενών - ενδοατομικών (κίνητρα συγγραφής, στοιχεία της προσωπικότητας) και εξωγενών - περιβαλλοντικών (οικογένεια, σχολείο, συνομηλικοί, σημαντικά γεγονότα της ζωής), μετασχηματίζεται σταδιακά σε ταλέντο (συστηματικά αποκτημένα / καλλιεργημένα δεξιότητα) με τη μορφή υψηλών λογοτεχνικών επιδόσεων.

β) βάσει της "σύνθετης τυπολογίας των Χαρακτήρων" του Βαγγέλη Αθανασόπουλου (Αθανασόπουλος, 2010): Οι δύο μελετώμενοι μαθητές - λογοτεχνικοί "χαρακτήρες" (με την έννοια του "πυρήνα της αφήγησης") διακρίνονται:

- ως προς τη μυθιστορηματική λειτουργία τους: σε "πρωτεύοντες" - "πρωταγωνιστές", "[την] πραγματική κινητήρια δύναμη [της πλοκής]" (Αθανασόπουλος, 2010: 42).

- ως προς το συγγραφικό τρόπο παρουσίασης τους: σε "σφαιρικούς" ή "πολυδιάστατους", "πολύπλοκο[ι] στην ψυχosύνθεση και στα κίνητρα, ... αναπαριστ[άμενοι] με μεγάλη ιδιαιτερότητα, ... ικανο[ί] σε κάθε στιγμή να μας εκπλήξ[ουν]" (Αθανασόπουλος, 2010: 44).

- ως προς το βαθμό αλλαγής τους, κατά την εκτύλιξη του μύθου: σε "εξελισσόμενους", "[βρισκόμενοι] στον πυρήνα της δράσης, ... [όπου] υπάρχουν πάντα η αλλαγή και η σύγκρουση" (Αθανασόπουλος, 2010: 45). Αναφορικά με τις μεθόδους δημιουργίας των "χαρακτήρων" χρησιμοποιείται συνδυαστικά η μέθοδος της άμεσης έκθεσης και της δραματικής μεθόδου: "ο συγγραφέας μάς μιλά για τους χαρακτήρες... [και] μας δείχνει τους χαρακτήρες, [αντίστοιχα]" (Αθανασόπουλος, 2010: 47).

- ως προς τη σημασία τους και ως προς τη στάση τους απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον: σε "οικουμενικούς", "[διακρινόμενοι από] μια πανανθρώπινη σημασία και αντιπροσωπευτικότητα" (Αθανασόπουλος, 2010: 46), σε "ιδανικούς", "πέρα από [την πραγματικότητα] ή υπεράνω αυτής" (Αθανασόπουλος, 2010: 47), σε "επαναστατικούς", "προσπαθ[ώντας] να... βελτιώσ[ουν] [την κοινωνία] σύμφωνα με τα δικά του[ς] ιδανικά" (Αθανασόπουλος, 2010: 47).

Στην κατανόηση του τρόπου "διαγραφής" της συμπεριφοράς των δύο "χαρισματικών" μαθητών - επίδοξων συγγραφέων μεμονωμένα, αλλά και αλληλεπιδρώντας με το "περιβάλλον" τους, συμβάλλουν "ερμηνευτικά": η τοιχογραφία (ιστορική - κοινωνική - ιδεολογική) της εποχής "δράσης" τους, το αδιάπτωτο ενδιαφέρον του Αθανασιάδη για τις επιστημονικές εξελίξεις στην Ψυχολογία και η "βιοθεωρία" του. Αναλυτικότερα:

Στο "μυθιστορηματικό χρονικό" των "Παιδιών της Νιόβης" (Τσούμπρου, 2007: 197) η Ιστορία "ως πραγματικότητα βιωμένη από τους ανθρώπους ενός τόπου και μια εποχής" (Αθανασόπουλος, 2003: 327) λειτουργεί, "είτε ως φόντο, είτε ως πλέγμα αντικειμενικών συνθηκών που καθορίζουν τη μοίρα των χαρακτήρων" (Αθανασόπουλος, 2003: 325), επιβεβαιώνοντας την "ανθρωποκεντρική" πεζογραφική διάσταση του Αθανασιάδη. Ειδικότερα, μέσα από την πολυεπίπεδη αφήγηση (τριτοπρόσωπος αφηγητής / δύο ημερολογιακές "φωνές": χρονικογράφου, ηλικιωμένου συγγραφέα) (Αθανασόπουλος, 2003), αναπαρίσταται η ελληνική μικρασιατική αστική κοινωνία σε δεδομένη ιστορική εποχή με "άξονα" το "Οικογενειακό σύνδρομο [του Αθανασιάδη]" (Μαμαλάκη, 1990: 13), περιγράφονται οι συνέπειες της ιστορικής "κρίσης" (Καταστροφή) στις τύχες των "χαρακτήρων". "[Στο <σκηνικό> της κωμόπολης Σαλιγλί], της οποίας την πλήξη επιθυμούσαν τα παιδιά και οι προέφηβοι, όπως ο Στέργιος και η αδερφή του Ρόη, να τη διασπάσουν, έστω και με κοντινά ταξίδια, έως τη Μαγνησία ή και μακρινά, ως τη Σμύρνη, [ή ακόμα, μέσα από τη συγγραφική τους πένα], στήνει τον ελληνικό κυρίως, κόσμο του ο... συγγραφέας, σε αναγκαστικό σύνδεσμο με τον τουρκικό, το κυρίαρχο στοιχείο, ..., με τους λίγους Εβραίους και τους λιγότερους λεβαντίνους και ξένους" (Παπακωνσταντίνου, 1988: 1018).

"[Έχοντας θητεύσει στους] κλασικο[ύς] γάλλο[υς] μυθιστοριογράφο[υς] του [19^{ου}] αιώνα - νομοθέτες του μυθιστορήματος, [αλλά και στους] Γκαλσγουόρθου, ... Τσάρλς Μόργκαν, ... Προυστ και ... Τολστόι" (Αθανασιάδης, 1980: 355), ο Αθανασιάδης "κοινωνιολογεί και ψυχολογεί, αναλύοντας... τις ενδιάθετες [συγγραφικές] ροπές των [δύο <χαρισματικών>] <ηρώων> [μας]" (Παπαθανασόπουλος, 2000: 228): μέσα από το προσωπικό "πλασματικό ημερολόγιο", "[του] ηλικιωμένο[υ] Στέργιο[υ] [Αναστασιάδη], που αναπολεί τα παιδικά και εφηβικά χρόνια του έως τις τελευταίες τάξεις του παλαιού Γυμνασίου" (Αθανασόπουλος, 2003: 323-324), "ανακαλεί τις υποβλητικές στιγμές, σκηνές και φάσεις μιας καλλιτεχνικής συνείδησης και μιας θερμής ιδιοσυγκρασίας που ωριμάζει με τρόπο μαγικό" (Αθανασόπουλος, 2003: 324). Πρόκειται για έμμεση αυτοβιογραφική "κατάθεση" του συγγραφέα (Σταυροπούλου, 1996: 420) για λογαριασμό του, αλλά και για τη μικρότερη από τις τρεις αδερφές του, αλλά μεγαλύτερης του, με την οποία "αισθανόταν περισσότερο δεμένος ο Τάσος, γιατί εκτός από τις ηλικίες τους, ήταν κοντά και τα γούστα και οι κλίσεις τους. Η Καλλιρόη είχε φύση καλλιτεχνική, είχε γράψει και η ίδια μερικά ποιήματα, και από το κρεβάτι της αρρώστιας της [(φυματική)] παρακολουθούσε ευχαριστημένη τον αδερφό της να γεμίζει τα τετράδιά του με διηγήματα. Η Καλλιρόη πέθανε στα 21 της χρόνια, το 1928" (Τσούπρου, 2007: 15-16). Στην ψυχογράφηση των δύο "χαρισματικών" μαθητών "[συνεπικουρεί η] αναλυτική περιγραφή, τόσο των επιμέρους εξωτερικών τους στοιχείων, παρουσιάζοντας τη δράση αλλά ακόμη και τις καθημερινές τους ασχολίες, ..., όσο και των εσωτερικών τους προβληματισμών, των ονείρων, των κινήτρων και των σκέψεών τους" (Σταυροπούλου, 2014: 423).

Κατά την εσωτερικευμένη "μνημονική αναδρομή" του Στέργιου, ο μυθιστοριογράφος Αθανασιάδης "αποκαλύπτε[ται ψυχικά] μέσα από μια διεργασία αυτοανάλυσης και αυτοερμηνείας" (Μαστροδημήτρης, 1994: 706). "[Π]αρατηρητής της ψυχής [και όχι της κοινωνίας]" (Αθανασιάδης, 1994β: 181), άλλωστε, επικαλείται το αμείωτο ενδιαφέρον του για τις ψυχολογικές εξελίξεις, "ιδιαίτερα [για την] ψυχολογία του βάθους του Καρλ Γιουγκ" (Σταυροπούλου, 1996: 65): "Εγώ στόχο της παρατήρησής μου έχω την εσωτερική πραγματικότητα. [...] Από μαθητής του Γυμνασίου με είχε ελκύσει η ψυχολογία. Αγαπώ την επιστήμη, γιατί οξύνει το όργανό μου να παρατηρώ και να ερμηνεύω τον ήρωά μου από τα μέσα προς τα έξω" (Αθανασιάδης, 1993: 269).

Κατά μian άποψη, οι μικρότεροι σε ηλικία "ήρωες" του Αθανασιάδη προικίζονται με δυσανάλογες πνευματικές ικανότητες (Σταυροπούλου, 1996): "ένας προέφηβος ή και έφηβος, η Ρόη [και ο Στέργιος], δεν μπορ[ούν] να νιώσ[ουν] και, κυρίως, να εκφράσ[ουν] κρίσεις και σκέψεις, που αφορούν στα μεγάλα προβλήματα της ζωής" (Παπακωνσταντίνου, 1988: 1020). Ο Αθανασιάδης, ωστόσο, θεωρώντας πως "τα έργα των λογοτεχνών πρέπει να είναι κοιτάσματα γνώσεων κι εμπειρίας" (Μαγκλιβέρας, 2000: 236), "μελετ[ούσε] Βιολογία και Ιστορία" (Αθανασιάδης, 2000: 280). Αποδίδοντας, λοιπόν, με το δικό του αφηγηματικό "τρόπο" την έντονη προσωπικότητα των "χαρισματικών" μαθητών - επίδοξων συγγραφέων, Ρόης (συνδυασμός πνευματικότητας και θηλυκότητας) (Αθανασιάδης, 1984: 69) και Στέργιου (συνδυασμός πνευματικότητας και αμφισβήτησης), προφανώς, γνώριζε: τις ακόλουθες "δάνειες" ιδέες της Βιολογίας και της Φυσιολογίας στην Παιδαγωγική στη στροφή του 19^{ου} προς τον 20^ο αιώνα: "α) την ατομικότητα και μοναδικότητα του ανθρώπου, β) την βιολογική σημασία της αυτενέργειας, ..., ε) την ιδέα ότι ο άνθρωπος είναι ένα <δημιουργικό πνεύμα> με δικούς του νόμους" (Χατζηστεφανίδης, 1990: 128): το εγχώριο εκπαιδευτικό εκσυγχρονιστικό κίνημα του "Σχολείου Εργασίας", στο πλαίσιο

του οποίου συγκροτήθηκαν "σύλλογοι κλίσεων και ιδιοφυίας" (Χαρίτος, Κανδήλα & Κοντομήτρος, 2002: 120-121), για να ικανοποιήσουν τα ενδιαφέροντα, τις κλίσεις και τις ιδιαίτερες ικανότητες των μαθητών, καθώς και τα "προτάγματα" της γλωσσικοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917, "[τη] μόνη ικανή να διαπλάσει τις ψυχές και να αναπτύξει το πνεύμα... των [μαθητών]" (Αθανασιάδης, 1994α: 164).

Αναζητώντας απαντήσεις "στα αιώνια και καθολικά ερωτήματα της ανθρώπινης ψυχής" (Μαστροδημήτρης, 2014: 454), οι δύο "χαρισματικοί" μαθητές - μυθιστορηματικοί "χαρακτήρες", ουσιαστικά, εκφράζουν τη "βιοθεωρία" ή το "ιονικό" ύφος / ήθος του στοχαστή Αθανασιάδη: "[Τ]η λεπτότητα στην απόλαυση της ζωής· τη διαύγεια στη σκέψη· το καλό γούστο· την πνευματικότητα· την κοινωνικότητα· την απλότητα· τη σαφήνεια· τη λυρική διάθεση – μένα λόγο: την Αρχοντιά" (Αθανασιάδης, 1980: 344).

Οι μαθητές - λογοτεχνικά "πρόσωπα", Ρόη και Στέργιος, μέσα από τη συγγραφική τους ικανότητα καταδεικνύουν: α) τη μικρασιατική τους "ιδιοφυία" (Σταυροπούλου, 2014: 429), "καθιστ[άμενοι]... χαρακτήρ[ες] που ανακεφαλαιών[ουν] μίαν ανθρώπινη κατάσταση με τη συμπεριφορά τους" (Μαστροδημήτρης, 1994: 708), β) την ιδιότυπη - μυστηριακή - σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον συγγραφέα και στο αντικείμενό του: "...Mysterium magnum (θα παραμείνει μαζί με τον έρωτα, τον πόνο, και το θάνατο) το κατόρθωμα της ανθρώπινης ιδιοφυίας – ν' ανταγωνίζεται το έργο του Θεού (ακόμα και να το πλουτίζει, μα και να το ερμηνεύει), πλάθοντας μορφές..." (Αθανασιάδης, 1980: 13).

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Τ. (1980). *Βεβαιότητες και Αμφιβολίες*. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (1984). "Δεν έγραψα ποτέ μου εύκολα βιβλία...". *Διαβάζω*, 105, 64-70.
- Αθανασιάδης, Τ. (1993). *Από τον εαυτό μας στους άλλους*. Δοκίμια. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (1994α). *Τα Παιδιά της Νιόβης. Τόμος Α' (3^η έκδ.)*. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (1994β). *Τα Παιδιά της Νιόβης. Τόμος Β' (3^η έκδ.)*. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (1997α). *Τα Παιδιά της Νιόβης. Τόμος Γ' (2^η έκδ.)*. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (1997β). *Τα Παιδιά της Νιόβης. Τόμος Δ' (2^η έκδ.)*. Αθήνα: Εστία.
- Αθανασιάδης, Τ. (2000). Πληροφορίες για τη ζωή και το έργο μου. *Αιολικά Γράμματα*, 184, 273-280.
- Αθανασόπουλος, Β. (2003). *Οι μάσκες του ρεαλισμού. Εκδοχές του νεοελληνικού αφηγηματικού λόγου. Τόμος Γ'*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Αθανασόπουλος, Β. (2010). *Οι ιστορίες του κόσμου. Τρόποι της γραφής και της ανάγνωσης του οράματος (5^η έκδ.)*. Αθήνα: Πατάκης.
- Αργυρίου, Α. (2007). Ολίγα τινά για το δοκιμιακό έργο του Τάσου Αθανασιάδη. *Διαβάζω*, 471, 108-110.
- Βάμβουκας, Μ. Ι. (1993). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία (3^η έκδ.)*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Gagné, F. (1998). A proposal for subcategories within gifted or talented populations. *Gifted Child Quarterly*, 42, (2), 87-95.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind, the theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Μαγκλιβέρας, Δ. Κ. (2000). Συμβολή στη μελέτη του έργου του Τάσου Αθανασιάδη. *Αιολικά Γράμματα*, 184, 234-244.
- Μαμαλάκη, Ζ. (1990). *Τάσος Αθανασιάδης. Ο επικός της Ελληνικής Κοινωνίας*. Αθήνα: Μαυρίδης.
- Μαστροδημήτρης, Π. Δ. (1994). Τάσος Αθανασιάδης: Το "Ιωνικό ήθος" της κριτικής του. *Νέα Εστία*, 1606, (135), 706-714.
- Μαστροδημήτρης, Π. Δ. (2014). Βασικές διαστάσεις του έργου του Τάσου Αθανασιάδη. *Νέα Εστία*, 1864, (176), 447-456.
- Μόσχος, Ε. Ν. (1994). Η τραγωδία του μικρασιατικού ελληνισμού. Σε Τ. Αθανασιάδης (Συγγ.), *Τα Παιδιά της Νιόβης. Τόμος Α' (3^η έκδ.)* (σσ. 1-10). Αθήνα: Εστία.
- Παπαθανασόπουλος, Θ. (2000). Η αίσθηση της Ιστορίας στην πεζογραφία του Τάσου Αθανασιάδη και το <Μεσαιωνικό τρίτυχο>. *Αιολικά Γράμματα*, 184, 228-234.
- Παπακωνσταντίνου, Δ. Κ. (1988). Το τελευταίο μυθιστόρημα του μικρασιατικού ελληνισμού. *Νέα Εστία*, 1466, (124), 1006-1021.

- Παρίσης, Ι. & Παρίσης, Ν. (2005). Ρεαλισμός. Σε *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων* (6^η έκδ.) (σσ.160-161). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Σταυροπούλου, Έ. (1996). Τάσος Αθανασιάδης. Σε (χ. Επιμ.), *Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία. Από τον Πρώτο ως τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1939)*. Τόμος Β' (σσ. 50-119). Αθήνα: Σοκόλης.
- Σταυροπούλου, Έ. (2014). Τα παιδιά της Νιόβης, ένα μυθιστόρημα "ορόσημο" στην πεζογραφία του Τ. Αθανασιάδη. *Νέα Εστία*, 1864, (176), 416-430.
- Τσούπρου, Σ. (2007). *Τάσος Αθανασιάδης. Με τα μάτια της γενιάς μας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Τσούπρου, Σ. Γ. (2013). Ο μυθιστοριογράφος Τάσος Αθανασιάδης και η θέση του στη Νεοελληνική Λογοτεχνία. *Νέα Εστία*, 1858, (173), 124-136.
- Τσούπρου, Σ. (2014). Κριτικές / συγγραφικές πλάνες και λογοτεχνικοί κύκλοι: η περίπτωση του Τάσου Αθανασιάδη. *Νέα Εστία*, 1864, (176), 395-415.
- Χαρίτος, Χ., Κανδήλα, Ι. & Κοντομήτρος, Γ. (2002). Τα Διδασκαλεία Λαμίας και Καρπενησίου. Συμβολή στην Τοπική Εκπαιδευτική Ιστορία. Αθήνα: Gutenberg.
- Χατζηστεφανίδης, Θ. (1990). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*. Αθήνα: Παπαδήμας.